

BESNIK MUSTAJ
NJË SAGË E VOGËL
ROMAN

BOTIMET TOENA

BESNIK MUSTAJ

Një sagë e vogël

roman

BOTIMET TOENA

Tiranë, 2017

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo

Korrektore letrare: Majlinda Bami

Përkujdesja grafike: Elida Stafa

Kopertina: Parid Teferiçi

ISBN 978-9928-235-58-9

© Autori *dhe* Botimet Toena

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjete apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollësja", K. Postare 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116

E-mail: redaksia@toena.com.al

botimet.toena@gmail.com

[Http://www.toena.com.al](http://www.toena.com.al)

Unë vdekjes i qeshë fare pranë

*Unë vdekjes i qeshë fare pranë,
Me vdekjen u pashë sy më sy.*

*Mos më pyesni si qe,
Mos ma kërkoni portretin e saj!
Vetëm kaq mund t'ju them:
ish e tmerrshme.
Dhe asgjë romantike nuk kish.*

*Oh, jetë! E dashura ime që kurrë s'do të plakesh.
Për natë do të fle me ty,
ti për mëngjes të më lindësh fëmijë.
Fëmijë, shumë fëmijë, t'i mbledh në mbrëmje rreth vetes,
t'u tregoj si e dogjën trojanët kalin e drunjtë të grekëve
pa e lënë t'u shkelë në qytet,
si dha shpirt Odiseja mes klithmash dëshpërimi e vaji
më keq se Akili
kur ia vranë dinakërinë;*

*T'u tregoj se ç'festë të madhe bënë
edhe peshqit në ujë,
dhitë e egra lart në mal
kur më panë mua si me të shtënë e parë
e godita në zemër, pa pikën e frymës e lashë
burokracinë.*

*Oh, jetë! E dashura ime që kurrë s'do të plakesh.
Për natë do të fle me ty,
ti mëngjes për mëngjes të më lindësh fëmijë,
fëmijë që ta kthejnë për ngrohje shtëpish
energjinë e atomit,
fëmijë që t'i shndërrojnë në muze për mesjetën burgjet,
dhe të zbulojnë vaksinën e SIDA-s.*

*Unë me vdekjen u pashë sy më sy.
Qe e tmerrshme.
Aq e tmerrshme ish, sa kur shpëtova prej saj,
m'u duk tepër e shkurtër jeta.
Dhe, më të rrezikshme nga ç'më ishin dukur më parë,
gjithë demagogjitë, kultet e mitet e shpikura,
që jetën, ashtu të shkurtër siç është, e bëjnë të rrejshme.*

Quhem Bardhyl Huta. Shkurtimisht më kanë thirrur gjithmonë Luli. Jam i biri i Omer Hutës. Emri i babait tim nuk është fare i njohur. Madje, ai ka bërë gjithçka për të qëndruar sa më larg vëmendjes së të tjerëve. Ai nuk donte të binte në sy as për mirë e as për keq. Kam përshtypjen se gjithë jetën ai burrë ka ëndërruar të ishte i padukshëm. Më së paku të ishte një hije. Në njëfarë mënyre kësaj ia kishte arritur. Të rrallët që e mbajnë ende mend jashtë derës së shtëpisë, domethënë në ndërmarrjen ku punonte si magazinier i veglave të punës - tjetërkund nuk shkelte ai kurrë - do ta përcaktonin lehtësisht si hije. Hynte e dilte si hije. Përshëndeste kryesisht me një tundje të kokës dhe do të duhej një arsye e pashmangshme që ai të hapte gojën për të nxjerrë një zë të shuar, a thua se në fyt kishte një pengesë për të shqiptuar zanoret. Unë po guxoj ta përmend me këtë rast me emrin e tij, duke e nxjerrë kështu dashje pa dashje nga anonimati, vetëm pse është i domosdoshëm për shtjellimin e historisë. Përfitoj sigurisht edhe ngaqë ai nuk është më midis nesh. Nuk më ndalon dot.

I njohur, do të thosha shumë i njohur, sidomos ndër të moshuarit në krahinën e origjinës së familjes time, është emri i gjyshit tim Oso Huta. Tek ai lidhet nyja e parë e rrëfimit.

Për Oso Hutën njerëzit, por edhe shumë shkrime lidhur me historinë lokale, thonë se kishte qenë trim kokëkrisur, gjë që babait tim, me sa kam parë unë, nuk i ngjallte kurrë ndonjë krenari. Përkundrazi. Lavdërimet për Oso Hutën, sidomos kur këto lavdërime ishin të bujshme, i shkaktonin atij një lloj tronditjeje të pakuptueshme jo vetëm për mua që isha i vogël. Ndërkohë që të tjerët nuk kishin turp edhe të shpiknin nga hiçi lavdira familjare, heroizma kundër pushtuesve të huaj apo edhe kundër regjimit të përmbysur mbretëror. Në kushtet ku të gjithë ishin zhveshur nga çdolloj pasurie materiale, një lavdi e tillë kishte vlerën e një trashëgimie të paçmueshme, ardhur nga të parët e familjes për të përmirësuar konkretisht jetesën e brezave të komunizmit. Medaljet e shndritshme shoqëroheshin me pensione të çmuara ushqimore, me vende të rehatshme pune, me të drejta studimi në shkollat më të mira për fëmijët. Babai im nuk donte t'ia dinte për këtë trashëgimi, që i vinte natyrshëm si pinjoll i drejtpërdrejtë dhe i vetëm i heroit. Unë nuk pajtohesha me sjelljen e tij.

Kur u rrita sa për të fituar pak të drejtën e fjalës përpara tij, ia shpreha disa herë çuditjen, madje edhe mospajtimin tim për këtë sjellje. Mblidh mendjen! më qortonte babai pa më dhënë ndonjë shpjegim të vërtetë. Kush ngjitet lart, është i taksur të rrëzohet me kokë poshtë. Nuk ka rrugë për zbritje të butë nga lart-poshtë. Koka tërheq drejt greminës. Përgjigje të tilla vetëm e shtonin mjegullën në kokën time. Ai kishte gjetur megjithatë mënyrën për të më mësuar që krenarinë ta vlerësoj si veçanërisht të rrezikshme. Ajo të çon në burg. Babai im kishte një frikë instinktive nga burgu. Përhitja e burgut ka rënduar vazhdimisht mbi familjen time

si një ankth i verbër, i papërligjur, sidomos për mua, që isha lindur dhe po rritesha në një mjedis shoqëror, ku mburrja me të shkuarën ishte në morfologjinë e gjuhës zyrtare. Si bir i Omerit, mua do të më pëlqente ta kapërceja babain për t'u paraqitur si pasardhësi i drejtpërdrejtë dhe i vetëm i Oso Hutës.

Babai as nuk e dorëzonte e as nuk e ngrinte lart këtë trashëgimi. Për më tepër, ai as nuk na jepte ndonjë shpjegim. Vetëm na porosiste nënën dhe mua çdo mëngjes, para se të dilnim nga shtëpia, të ruheshim. Po shkuat në burg, unë s'vij t'ju takoj, na kërcënonte çdo herë. Dhe ishte më serioz se kurrë. As që dua ta di se jeni a s'jeni më gjallë. Por nuk e kam dëgjuar kurrë të na sqaronte nga mund të na vinte një kërcënim i tillë dhe as çfarë masash të posaçme mbrojtëse duhej të merrnim kundër tij. Kur arrita njëfarë moshe, më ka qëlluar sidoqoftë ta pyes se përse gjithë kjo frikë nga burgu. Unë kaq po them, përgjigjej ai prerë. “Mos ia ndill djalit tënd të vetëm të keqen!” i lutej nëna.

Një paracaktim fatal, do të thosha, më bashkoi me Lindën. Jo se jam i pakënaqur me zgjedhjen e asaj, që do të ishte femra e jetës time. Sikur njëqind herë të martohesha, ajo do të ishte gjithnjë gruaja ime. E kam fjalën se një përcaktim fatal më shtyu pikërisht drejt një vajze, historia familjare e së cilës kishte gjithashtu burgun në thellësi, krejt si një pllakë tektonike për të lëshuar pa paralajmërim tërmete. Babai im nuk jetonte tashmë. Ai do t'i kishte bërë të gjitha përpjekjet për të hyrë midis nesh, e dija. Mungesa e tij ishte, për shumë arsye, një lehtësi për mua. Unë sigurisht që nuk do të kisha lejuar ta pengonte lidhjen time me Lindën, gjë që, merret me mend, do ta kishte lënduar rëndë në sedër.

Por goditjen e vërtetë dhe më shkatërrimtare, ai do e kishte marrë më vonë për shkak të rrjedhës ku hyri jeta ime. Ai do ta quante doemos veten fajtor pse nuk arriti ta parandalonte katastrofën.

Nga prindërit e Lindës unë kam njohur vetëm nënën - edhe Linda e kishte humbur babain prej vitesh. Nëna e saj quhej Selvi dhe është fëmija i vetëm i Hyqmet Hidit, gjithë jetën gardian burgu. Tek ai gardian lidhet nyja e dytë e rrëfimit.

Dënimi im tregoi sa të kota kishin qenë përpjekjet e stërmundimshme edhe në familjen time, edhe në atë të Lindës për të ndërtuar për ne, fëmijët e tyre, një jetë pa lidhje me të shkuarën. Prindërit e mi dhe prindërit e Lindës nuk kishin pasur nevojë të njiheshin me njëri-tjetrin e të merreshin vesh për të pasur një dëshirë të përbashkët: ta mbulonin njëherë e përgjithmonë të shkuarën me pluhurin e harresës. Dënimi im nuk çuditi asnjëri. Tek unë lidhet kështu nyja e tretë e rrëfimit. Hutajt e kanë në gjak burgun, u tha ndër të njohurit e vjetër të familjes. Dhe u përtërinë në një mënyrë misterioze kujtimet për gjyshin tim. Ndryshe ndodhi me Lindën. Asaj i qanë hallin të gjithë. Të zezat gra! - u tha me të pëshpëritur. Si e ëma, si e bija! Te burgu si te shpella e djallit e paskan pasur fatin të mbërthyer.

LIBRI I PARË

Jo thjesht për lehtësi rrëfimi, sidomos pse nuk kam ndier ndonjë dashuri të madhe, në vazhdim, babain tim do ta thërras në emër, krejt si një të huaj: Omer Huta. Siç edhe unë vetë, duke zënë vend si personazh i prozës sime, do të jem thjesht Bardhyli, djali i Omer Hutës, Linda do të jetë gruaja e tij, Selvia do të jetë nëna e Lindës, por edhe e bija e Hyqmet Hidit dhe Sanies.

Bardhyl Huta, ose siç e thërrasin shkurtimisht të njohurit, Luli, e kishte rreptësisht të ndaluar nga i ati, domethënë nga Omer Huta, të fliste e të mendonte për burgun. Madje, nuk i lejohej as të dëgjonte kur flisnin të tjerët. Jo se duhej të hiqej sikur nuk dëgjonte. Ai duhej të largohej haptas nga ata që flisnin për burgun, në shenjë mospajtimi me ta. S'ka ç'të duhet ty, i përsëriste për të njëqindtën herë Omer Huta. Dhe nëpër sy i farfuriste një tmerr i largët, misterioz. Në qoftë se nuk largohej dot nga një bisedë e tillë për një arsye që nuk varej prej tij, ai duhej të mbyllte veshët në kuptimin e mirëfilltë të fjalës. Të zinte veshët me duar. Do besuar se Omer Huta nuk ka pasur kurrë droje se i biri do të përzihej në ndonjë krim si vjedhja apo vrasja. Halli i tij i vetëm ishte politika. Me të Luli duhej t'i kishte punët të ndara. Shteti duhej ta njihte Bardhyl Hutën vetëm si një rrogëtar të

bindur, që kryente me përpikëri të gjitha detyrimet, pa bërë kurrë pyetje. Bardhyl Huta - Luli - kishte lindur vetëm për të dhënë përgjigje, të cilat do të fillonin detyrimisht me “Në zbatim të ligjit...”. Pyetjet u takonin atyre që ky nëpunës kishte mbi kokë.

Vonë, pas vdekjes së tij, Luli ka zbuluar se ky rregull sa i çuditshëm, aq edhe i rreptë që sundonte në familjen Huta, shpjegohej me një tronditje të thellë e të pandreqshme që Omer Huta kishte pësuar kur kishte qenë dymbëdhjetë vjeç.

Në atë moshë ai ishte takuar për herë të parë e të vetme me babain e vet.

Thashë se Omer Huta ishte djali i vetëm i Oso Hutës. Deri atëherë, për Omer Hutën babai kishte qenë vetëm një ëndërr ngazëlluese, i cili i shfaqej për natë në gjumë, por i shfaqej edhe ditën ose mbrëmjeve. Sa herë gjendej vetëm. Në ëndrrën e Omer Hutës, babai ishte burri më i fuqishëm në botë. I pakrahasueshëm me burrat që ai shihte përditë rrugëve të fshatit. Oso Huta mund të luftonte veç me një shpatë sa të Skënderbeut dhe i bënte ballë lehtësisht një turme armiqsh. Ai i hidhte hapat jo si të gjithë njerëzit, rrugës së ngushtë të fshatit. Rrugës që dredhonte anës së arave të vogla e të varfra të malësorëve, buzë përroit të Tokës së Mbytur e humbte tutje, nëpër pyllin e pafund të gështenjave. Oso Huta kapërcente majë më majë maleve dhe toka dridhej, e qielli bubullonte sa herë ai mbështeste këmbën. Ai nuk ishte nga ata që lodhen një orë me sëpatë për të prerë një lis e për ta copëtuar, që të bëjnë një barrë dru për zjarrin në vatër. Ai lisat i zinte për trangu me të dy duart dhe i shkulte me gjithë rrënjë, siç shkulte Omeri një luledele të porsambirë. Pastaj i thyente copë-copë për oxhakun, siç

thylene Omeri shkarpat e holla mbrëmjeve, kur i lutej nëna të shtonte zjarrin për të zier më shpejt vorba e groshëve të darkës. Vetëm fytyrën e babait të tij Omer Huta nuk ishte në gjendje ta përfytyronte sado që përpiqej. Ai kishte një pengesë të pakapërcyeshme: kërkonte instinktivisht mbi atë fytyrë ballin, harkun e vetullave, ngjyrën e syve, kurrizin e hundës, rrumbullakësinë e mjekrës, që kishte ai vetë në fytyrën e tij. Kërkonte ngjashmërinë e natyrshme të atit me birin, por që nuk e gjente në fytyrën e vet e cila, ende tepër fëminore, ishte shumë e zakonshme, domethënë, e papërshtatshme për një kreshnik siç ishte Oso Huta.

I mbushur me ëndrrën për babain, Omeri i vogël kishte pasur një harresë të pashpjegueshme për ta pyetur nënën se ku jetonte ai, ku flinte, ku hante, dhe pse nuk mblidhej mbrëmjeve në shtëpi me të vetët si të gjithë burrat e fshatit. Omer Huta ishte mësuar me praninë krejt ndryshe të babait të vet në jetën e tij dhe nuk e mendonte dot, madje as nuk donte ta mendonte çfarë do të ndodhte sikur babai të mishërohej befas në një burrë me trup, me kokë, me dy këmbë, i cili të ulej ndanë zjarrit duke sharë nëpër dhëmbë ngricat e ardhura para kohe në vjeshtë apo shirat e zgjatura që pengonin të mbjellat në pranverë. Apo t'i jepte porosi të tilla të birit, si për shembull, të lante duart para ngrënies.

Më kryesorja për Omer Hutën ishte bindja e thellë se xhandarët kapardiseshin ashtu rrugëve të fshatit vetëm pse aty rrotull mungonte Oso Huta. Dy xhandarët, të cilët dukeshin herë pas here në sheshin para xhamisë, veshur njësoj si në dimër dhe në verë, me kostume në ngjyrën e halave të pishave, me kapelat e rrasura në kokë deri në rrëzë të veshëve dhe me çizme lëkure, ishin të vetmit të huaj, që

Omer Huta shihte në fshatin e tyre të largët, midis maleve. Ai nuk i donte. Jo pse ishin të huaj. Omer Huta kishte vënë re nënën si mërmëriste me vete mallkime sa herë hapej fjala se në fshat kishin ardhur xhandarët.

Omer Huta i kishte mbushur dhjetë vjet kur nisi të ndiente një kureshtje ndryshe, të cilën në fillim nuk deshi as ta pranonte. Ishte një kureshtje e përmbledhur te pyetja se ku ishte babai i tij, në ç'botë merrte frymë, ushqehet, flinte. Përgjigjja përmbante rrezikun e përzënies së Oso Hutës nga ëndrrat madhështore të të birit, për ta zbritur në tokë, ku do të bëhej sadopak i ngjashëm me baballarët e fëmijëve të tjerë të fshatit. Ishte kjo parandjenjë si shprehëse e një frike instiktive për humbjen e një epërsie mbi moshatarët e tij, që e pengonte Omer Hutën të pranonte kureshtjen në fjalë. Njëherësh, atij po i ndodhte megjithatë edhe diçka tjetër: gjithnjë e më shpesh ndihej në njëfarë sikleti kur shokët e tij flisnin për etërit e tyre. Ai nuk donte të shpaloste para tyre ëndërrimet e tij dhe gjë tjetër nuk kishte për të treguar.

Do të vinte një ditë, kur pyetja do të shpërthente medoemos.

- Po unë, pse s'kam babë? - Pyetja i drejtohej, kuptohet, nënës. Pyetja përmbante një dyshim, të cilin ai nuk e kishte. Omer Huta e kishte dëgjuar zërin e vet, i zënë në befasi, si të zbulonte një hajdut me dorën në të fshehtat e mendimeve të veta. Por nuk kishte më tërheqje.

- Ke, more bir, ke babë ti, si jo? Ke, madje, babën më të mirë në botë. - Nëna ishte zënë për veten e saj në befasi. Asaj i shpërthyen lotët.

Omer Hutës nuk i mjaftonte një përgjigje e tillë. Por ai nuk do të nxirrte më ndonjë pyetje tjetër nga goja. Nëna

duhej ta kuptonte se kishte ardhur koha për t'i thënë të birit të vërtetën. Ai mësoi kështu se babai i tij ishte në burg.

- Në burg?! Ç'është burgu? - Ishte një fjalë, që Omer Huta e dëgjonte për herë të parë.

Nëna i lëmoi kokën e qethur shkurt. Dhe psherëtiu pa nxjerrë zë.

Omer Huta kuptoi se nëna nuk e kishte të lehtë shpjegimin. Ai e mori me mend, megjithatë, se burgu ishte diçka shumë e keqe. Dhe në këtë diçka shumë të keqe ndodhej prej kaq vjetësh babai i tij. Pse? Kjo ia nxiti edhe më kureshtjen. I hodhi nënës një vështrim lutës për një përgjigje më të kthjellët. Por ajo vazhdoi në heshtje.

- Ku është burgu?

- Në qytet, - u detyrua ajo të përgjigjej.

Omer Huta nuk kishte qenë kurrë në qytet. Pra, burgu hynte ndër gjërat që ai s'i kishte parë ndonjëherë. Rrjedhimisht edhe nuk mund t'i përfytyronte.

- Si është ai?

- Kush?

- Burgu, pra. Për çfarë shërben?

- Je halà i vogël, të pastë nana, nuk e kupton tani. Do ta mësosh kur të rritesh. Burgu aty do të jetë, që qoftë i mallkuar!

Omer Huta përsëri mbeti i pakënaqur dhe vari pak buzët. Nëna u ndje e detyruar të shtonte:

- Burgu është një vend i errët e i rrethuar me mure të trasha, ku mbahen të mbyllur e të lidhur me zinxhirë të rëndë natë e ditë yt atë e disa burra të tjerë si ai.

- Pse? Si janë ata burra? Ndryshe nga të tjerët? - u gjallërua djali.

- Sigurisht që janë ndryshe, shumë ndryshe nga të tjerët.

Omer Huta do të kishte dashur ta pyeste nënën se ku ishte dallimi midis babait të tij dhe burrave të tjerë të fshatit. Por kafshoi gjuhën. Përshkrimi që i kishte bërë ajo burgut, si një vend i errët, i rrethuar me mure të trasha dhe mënyrën si mbahej babai aty brenda, i lidhur me zinxhirë të rëndë, i kishte krijuar sakaq përshtypjen se të burgosurit ishin njerëz të këqij. Ai u pendua pse e nisi një bisedë të tillë. Kjo përshtypje ia rrëzonte gjithë admirimin e pakufishëm për babain. Omer Huta nuk do ta pyeste nënën nëse babai i tij ishte njeri i keq. Do ta kishte lënduar rëndë nënën me një pyetje të tillë. Për më tepër, ai ishte paraprakisht i sigurt për përgjigjen. Nëna vetëm do ta lëvdonte të shoqin. Ai do të gjente shpejt e shpejt një pyetje tjetër, për ta shtyrë nënën të tregonte, sado që po e vinte re mirë sa në siklet dhe pa dëshirë të hapej më tej ishte ajo.

- Kush e ka çuar babën në burg?

- Xhandarët, shpirti i nanës, qeveria e mbretit.

- Pse, ç'u ka bërë ai xhandarëve? Ç'i ka bërë mbretit?

Nëna u drodh si t'i kalonte një frushullimë e acartë nëpër trup. Pa ia ndarë djalit sytë e fundosur thellë në gropat e vogla, i tha se ai nuk kishte mbushur ende dy vjeç, kur babai ishte grindur me shtetin.

Omer Huta mblodhi supet. Nëna po fliste përçart. Si grindet njeriu me shtetin? Njeriu grindet me njeriun. Po me shtetin...

Nëna bëri një si gaz me majat e buzëve.

- Grindet, grindet njeriu edhe me shtetin. - Ajo po ndihej e mundur nga pyetjet e papritura të djalit. Për herë të parë mendoi se ai nuk ishte më i vogël dhe iu dridh zemra.

- Si?
- Grindet me njerëzit e shtetit.
- Kush janë njerëzit e shtetit?
- Për shembull, xhandarët.
- Ëhë... domethënë babai im është grindur me xhandarët.
- Po.
- Si ndodhi?
- Mos pyet kaq shumë, shpirti im i vogël. Ke kohë t'i mësosh.
- Dua ta di.
- Yt atë shau mbretin. Xhandarët e vunë në dru.
- Omer Huta nuk pyeti përse shau mbretin babai i tij.
- E pastaj?
- Pastaj?! Yt atë gjeti rastin dhe vrau të parin e xhandarëve të krahinës. Pikërisht atë që kishte qeshur tek e godiste me shkelma.
- E vrau?! - Omer Huta shqeu sytë. Xhandarët ai i mendonte të paprekshëm. Dhe nuk ishte i vetmi që kishte një bindje të tillë. Omer Huta kishte parë si fshatarët u shmangeshin gjithë frikë njerëzve me uniformë. Ose i përshëndesnin me përulësi.
- E vrau, - vazhdoi nëna, - i dha një plumb në lule të ballit e ia bëri kraharorin shoshë me pesë plumba të tjerë në mes të fshatit.
- Nuk pati frikë?
- Babai yt nuk e njeh frikën.
- Omer Huta ndjeu t'i mbushej shpirti me krenari për babanë. Nuk ia kishte parë kurrë fytyrën. Por kjo nuk ndryshonte asgjë. Ai gjithsesi ishte babai i tij. Dhe i askujt tjetër. Oso Huta ishte vetëm babai i tij.

- Nuk e ka njohur kurrë frikën, babai?

Gruaja e mbledhi veten dhe heshti. Djali po dëshmonte për diçka më tepër se kureshtja e fëmijës. Ajo përsëriti me vete se ai nuk ishte më i vogël dhe nëpër zemrën e lodhur i kaloi një dridhmë e dytë. Ajo nuk do të kishte fuqi ta mbronte.

Omer Huta nuk ia lejoi më vetes pyetjen përse babai i tij nuk e përdorte fuqinë e vet të mbinatyrshme për të shpërthyer burgun, ku e mbanin të mbyllur. Një pyetje e tillë përmbante dy përgjigje. Cilado prej të dyjave ishte shumë e rrezikshme. Ose babai i tij nuk kishte në të vërtetë atë fuqi të mbinatyrshme, ose ai nuk donte të kthehej në shtëpi, në gjirin e gruas e të djalit të tij të vetëm. Në rast se ai nuk e kishte fuqinë e mbinatyrshme, Omer Huta do të pësonte një zhgënjim të thellë, të pashërueshëm. Ai nuk do të mësohej dot me një baba të zakonshëm tashmë, do të humbte krenarinë, nuk do të dinte ta donte me dashurinë e birit për atin. Madje, nuk do të dinte nëse dëshironte apo jo ta donte si baba atë burrë të panjohur dhe kjo do të ishte e tmerrshme për zemrën e tij të njomë. Ai do të armiqësohej përgjithmonë me gjithë botën, përfshirë edhe nënën e tij. Të gjithë e kishin nxitur drejt një përfytyrimi të gënjeshtërt e madje e kishin ushqyer pareshtur këtë përfytyrim. Jeta e tij do të zbrazej e do të fishkej si një gjethe në vjeshtë. Omer Huta thjesht nuk do e donte më jetën e vet dhe nuk do të ishte në gjendje të gjente një jetë tjetër. Në rast se babai nuk e përdorte fuqinë e mbinatyrshme për të shembur muret e trasha të burgut, ku e mbanin të mbyllur sepse nuk dëshironte

të kthehej në gjirin e gruas e të djalit të tij të vetëm, Omer Huta do të humbte arsyen për ta dashur si baba. Ai do të ishte i zoti për ta fshirë përdhunshëm nga shpirti dhe nga mendja atë burrë të panjohur dhe do të zhytej me sy mbyllur në trishtimin e jetës së vështirë të jetimit. Jo vetëm nuk do të kishte më baba. Ndryshe nga fëmijët e tjerë, ai nuk do të kishte pasur kurrë baba.

Omer Huta ishte i vendosur: nuk do të pranonte as njërën e as tjetrën përgjigje. Madje, për veten e tij, ai ishte i vendosur të shmange çdo pyetje, që përmbante rrezikun për ta çuar te njëra apo te tjetra nga këto dy përgjigje. Ai do të vazhdonte të besonte te babai i vet plotësisht, por me një ndryshim, për të cilin as nuk ishte i vetëdijshëm. Babai nuk i përhipte më nëpër ëndrra si një burrë i vërtetë, qofshin ato ëndrrat e gjumit të natës apo ëndrrat e ditës me sy hapur. Ky ndryshim në qasjen e tij të fshehtë ndaj babait nuk kishte lidhje me faktin pse ai nuk ia kishte parë kurrë fytyrën idhullit të tij. As në fotografi. Në fshatin e tyre nuk kishte kaluar kurrë ndonjë fotograf. Kishte një arsye krejt tjetër. Pikërisht në kohën kur ai mësoi ku gjendej babai i tij dhe çfarë ishte burgu, për Oso Hutën nisi të përhapej një këngë. Ajo këndohej fshehurazi xhandarëve. Por këndohej shpesh e më shpesh dhe po përcillej me shpejtësi në gjithë krahinën.

Oso Huta po njihej si i vetmi i gjallë, jeta e të cilin këndohej. Kënga i jepte namit të tij një jehonë tjetër. Natyrisht, këndohej edhe për mbretin, që ishte i gjallë, por jo në të njëjtat rrethana. Kënga për Oso Hutën ishte e ndaluar. Ajo këndohej kryesisht mbrëmjeve, brenda shtëpive. Qëllonte të këndohej edhe ditën, nëpër festa familjare, midis njerëzish

që kishin besim te njëri-tjetri. Ndërsa kënga për mbretin shërbente për ditën e pavarësisë, kur njerëzit mblidheshin në sheshin përpara xhamisë dhe ngrinin flamurin kombëtar. Kjo këngë fillonte: “Naltmadhënisë i tungjatjeta!” dhe ishte e detyrueshme për të gjithë ta dinin përmendësh. Omer Huta e mësoi menjëherë këngën kushtuar babait të tij, edhe pse atij nuk i kërkohet kurrë për ta kënduar. Ai ishte i caktuar për të qenë gjithmonë dëgjues i asaj kënge. Madje, sipas këshillës së nënës, gjatë dëgjimit të këngës në mbledhjet e burrave, ai duhej të tregonte vetëpërmbajtje të madhe. Shfaqja me tepri e krenarisë do të linte përshtypje të keqe te burrat e pranishëm. Ai e fitoi shumë shpejt aftësinë për të fshehur krenarinë. Në të vërtetë, gjatë dëgjimit të këngës, përfytyrimi i tij filloi të merrte një drejtim tjetër. Këngëtari i radhës theksonte se Oso Huta kishte zemër dragoi. Pastaj përshkruheshin bëmat e tij si njeri që e kishte nderin më të shtrenjtë se jetën. Omer Huta nuk e mbante më vëmendjen te përkujtimi i heroizmave të kryera. Rëndësi për të kishte zemra e dragoit, që rrihte në kraharorin e babait. Me një zemër të tillë gjithçka bëhej e mundur.

Omer Huta ishte gjithmonë i bindur se çfarë dëgjonte në këngët për kreshnikët Muji dhe Halili, i kishte ndodhur tashmë ose do t’i ndodhte patjetër edhe babait të tij. Ai nuk kishte asnjë dyshim se babai i tij i shkaktonte të dridhura edhe mbretit atje larg në qytet, në sarajet e tij të ndritshme, midis luleve shumëngjyrëshe e pemëve kokërrëmbra. Babai i tij ishte kreshnik. Ashtu si Muji, edhe Oso Huta u kishte bërë një të mirë të madhe zanave. Ndoshta u kishte shpëtuar jetën. Ose nderin. Dhe ato e kishin shpërblyer siç dinë të shpërblejnë vetëm zanat. E kishin vënë të zgjidhte midis

fuqisë dhe dinakërisë. Ai, me të drejtë, kishte zgjedhur fuqinë. Zanat i kishin dhënë të pinte gjirin e dhisë së egër. Omer Huta kishte nisur të besonte gjithë ngazëllim se, duke qenë bir kreshniku, edhe ai vetë kishte nëpër deje pak gjak të mrekullishëm. Kushedi ç'të ardhme të çuditshme kam përpara! thoshte ai me vete duke mbajtur frymën, me shpresë se kështu do e qetësonte zemrën e harbuar.

- Sa vjeç duhet të jesh për të shkuar në burg? - pyeti një ditë prej ditësh nënën.

Nëna kërceu, e tmerruar, si t'i ngulej një gjilpërë në sy.

- Zoti mos e dhëntë! Zoti të ruajt për vete dhe për mua! Dhe për babën tënd. Të kam të vetëm. Të kam gjakun e zemrës. - Ajo e mbërtheu për supesh thellësisht e tronditur.

Omer Hutës iu duk krejt pa kuptim përgjigjja e nënës. Tronditja e saj nuk ishte e përligjur. Nuk donte ajo që i biri të shquhej? Donte ajo që i biri, gjaku i zemrës së saj, siç thoshte vetë, të mbetej një bari i rëndomtë? Nuk i shkonte një dëshirë e tillë një nëne të përkushtuar, siç ishte nëna e tij. Sidomos për djalin e vetëm. Megjithatë, Omer Huta e mbajti për vete vërejtjen. Ishte zotuar të mos e mërzhiste kurrsesi nënën.

Omer Huta nuk e nxori më kurrë nga goja para nënës së tij dhe as para ndokujt tjetër pyetjen se kur vjen për burrin mosha për të shkuar në burg. Por nuk e fshiu nga mendja. Duke u rritur, ai mësoi edhe shumë hollësi të tjera për jetën e babait, të cilat, për çudi, sapo hynin në veshët e tij sikur hynin në shpellën magjike: ndryshoheshin aty për aty, zmadhoheshin e zmadhoheshin pa pushim, derisa përngjasoheshin me përrallat e legjendat. Domethënë, bëheshin të denja për një burrë me zemër dragoi. Kështu,

babai ishte një ëndërr e mrekullueshme, siç thashë, një ëndërr e fshehtë që i ushqente atij përditë e më shumë besimin se edhe ai vetë kishte tashmë në kraharorin e tij një zemër dragoi. Një zemër ende e vogël, ende e padallueshme, por që do e tregonte veten kur ai të vinte në moshën për t'u drejtuar nga burgu. Në saje të kësaj ëndrre, Omer Hutës i dukej marrëzi me brirë pyetja, që i drejtonte ndokush, më së shpeshti ndonjë grua fytyrëtrishtë:

- Të ka marrë malli për babën?

Omer Huta nuk përgjigjej. Ai vetëm buzëqeshte dhe mblidhte supet me një siklet të përmbajtur gjithnjë e më keq e që të tjerët e kuptonin sipas dëshirës së tyre. Në të vërtetë, ai dridhej së brendshmi. Por e dinte se nuk i lejohej të shpërthente. Pasi e pyesnin nëse e kishte marrë malli për babën, shpesh njerëzit shtonin përmes një psherëtime:

- I shkreti fëmijë! Po rritet jetim me babën gjallë!

Në këto raste Omer Huta e kishte edhe më të vështirë përmbajtjen. Janë në vete këta njerëz? Pyeste ai veten. Pse duhet të më marrë malli? Ndjenjat e tij trazoheshin keq e më keq sa më shumë që rritej. Nga një anë e rrethonte lavdia e babait, të cilës ai i gëzohej sidomos për arsyen e vet të fshehtë. Nga ana tjetër ai ndeshej aty-këtu edhe me keqardhjen e të njohurve pse po rritej pa praninë dhe përkujdesjen atërore. Ishin dy ndjenja, që Omer Huta nuk i pajtonte dot. Sidomos keqardhja ia acaronte nervat.

Muaj pas muaji lavdia atërore e mbështolli si një hije që nuk i shqitej më as ditën e as natën, kudo gjendej: në shtëpinë e vet e jashtë saj, në rrugë, në shtëpitë e të tjerëve, ku e çonte rasti. Madje, edhe kur ishte vetëm për vetëm me nënën e tij. Kjo lavdi ndikoi më shumë se koha në rritjen

e tij. Ia burrëronte pa u ndier fytyrën, duke e shkëputur gjithnjë e më përfundimisht prej rrethit të moshatarëve. E fuste ndër të mëdhenjtë, në kuvendet e tyre më së shpeshti të tendosura. E ulte në sofrën e pleqve mustaqebardhë, që flisnin pak, por e ngulnin fjalën si shpatë aty ku duhej e s'ua luante njeri prej vendi. Kjo jetë e re me të mëdhenjtë e detyronte të mendohej mirë para se të çelte gojën. Vetëm një gjë nuk i mësoi ky edukim: dyshimin. Rrethanat nuk po e shtynin t'i bënte pyetje të shpeshta vetes as të tjerëve. Pikërisht kjo mungesë në qasjen e tij ndaj botës, që po zbulonte ditë pas dite, do të shkaktonte pak kohë më vonë tragjedinë e tij të pandreqshme.

Për herë të parë kjo shkëputje nga rrethi lodrues i moshatarëve i ndodhi kur ishte dhjetë vjeç. Njëri nga burrat më në zë të fshatit, Kurt Dreni, martonte djalin e parë dhe do të bënte dasmë të madhe. Disa ditë përpara në shtëpinë e Omer Hutës erdhi lajmi se nënë e bir ishin ftuar te Drenajt qysh të enjten. Të enjten çelej dasma e do të fillonin të mblidheshin dasmorët nga të katër anët e Malësisë.

Nëna shkoi në dhomën e grave, siç ishte zakoni. Omerin nuk e lanë të sillej nëpër oborr me shokët e tij të moshës. Nënës i shndriti fytyra me një gëzim të ri, të panjohur, kur vuri re se djalin do ta shoqëronin në dhomën e burrave. Omer Huta nuk e shpjegoi dot gëzimin e nënës. Veçse e ndjeu se atij vetë po i ndodhte diçka veçanërisht e rëndësishme, gjë që sikur ia lehtësoi brengën e ndarjes pa paralajmërim nga lodrat me fëmijët e tjerë. Nuk kishte ankthin që do të duhej të kishte para një të panjohure të madhe.

Para se ta linte nën kujdesjen e vëllait të Kurt Drenit, nëna e tërhoqi një hop mënjane dhe i mësoi me një zë të

dridhur si t'ia uronte dasmën të zotit të shtëpisë. E porositi shpejt e shpejt të mos fliste ndër burra, të përgjigjej vetëm kur ta pyesnin e t'i dëgjonte me vëmendje bisedat e tyre të urta, duke u përpjekur të mbante sa më shumë mend. Sytë e saj ishin paksa të njomur. Omer Hutës i mbeti përjetë në mendje shkëlqimi i atyre syve teksa ajo ia përkëdhelte kokën. Dukej që as ajo nuk ishte e përgatitur për nderimin që po i bëhej djalit. Omer Huta e kuptoi megjithatë pa vështirësi se cila do të ishte detyra e tij.

- Mirë se erdhe, Omer Huta i Oso Hutës! Me nder ta shpërblefsha nderin që m'i bëre dasmës! - iu drejtua Kurt Dreni.

Omer Huta shqoi si nëpër mjegull trupin e madh të plakut të afrohej për t'i shtrënguar dorën. Njëherësh u ngritën në këmbë edhe burrat e tjerë që ndodheshin në dhomë.

- Nder paç përgjithmonë, o Kurt Dreni, e t'u trashëgoftë djali! - ia ktheu Omer Huta me një frymë, siç e kishte mësuar nëna. I përcëllonin mollëzat e faqeve. I ndiente të mbërthyer mbi vete vështrimet e gjithë atyre burrave me zë në Malësi, më të shumtët e të cilëve i shihte për herë të parë. Ai arriti të mendonte se në vitet në vazhdim, jeta e tij do të zhvillohej midis këtyre burrave hijerëndë shumë më tepër se midis moshatarëve të tij.

Kurt Dreni e përfshiu dorën ende të vogël të Omer Hutës në pëllëmbën e vet të madhe me lëkurë të vrarë e të regjur si shkorsë e dhirtë. Ai e tërhoqi butësisht drejt vetes, u përkul tejet serioz e u takua kokë më kokë me djalin, siç takohen burrat. Trupat e tyre lëshuan së bashku zhurmën e një shpendi të rëndë që ngrihet befaz në fluturim. Kurt Dumi e mbajti një çast ashtu, mbështetur në kraharor, dhe Omer

Huta dëgjoi si i rrihte zemra plakut ngadalë e rëndë, si të godiste dikush nga brenda kafazit të brinjëve me thembrën e këmbës.

Kur u çlirua nga përqaftimi, Omer Huta mbeti në një mëdyshje të tmerrshme: ç'të bënte? T'i takonte apo jo të tjerët, që vazhdonin të rrinin në këmbë? Ata prisnin diçka. Dhe sigurisht që prisnin diçka nga ai. Ata ishin ngritur të gjithë për të nderuar ardhjen e tij. Omer Huta nuk ishte gjendur kurrë nën vëzhgimin e një mase kaq të madhe burrash. Ai ndjeu të skuqej rishtas. Balli, mollëzat e faqeve dhe gropëza e vogël e mjekrës iu njomën prej djersëve.

Ishte Kurt Dreni që e nxori rishtas nga hutimi:

- Takoji burrat e Malësisë, Omer! Të gjithë kanë dëshirë të njihen me djalin e Oso Hutës!

Omer Huta iu bind gjithë mirënjohje. Mandej të pranishmit i liruan vend në ballë të vatrës, aty ku i takon më të nderuarit të miqve. Djali kundërshtoi sinqerisht, por ata e detyruan. Gjatë tërë kohës Omer Huta ishte në sikletin më të madh. Mpihej shpejt duke qëndruar këmbëkryq. Nuk dinte si t'i mbante duart. Dhe i vinte të qante nga inati me veten. U përpoq t'i përmbahej deri në fund këshillës së nënës: të përgjigjej vetëm kur e pyesnin dhe sa më shkurt. Pastaj t'i ndiqte me vëmendje bisedat e tyre e të mundohej t'i kuptonte sa më mirë. Ky përqendrim i plotë, me të cilin nuk ishte mësuar, e lodhi edhe më tepër. E zuri frika se do t'i vinte gjumë.

Brenda asaj mbrëmjeje, tek Omer Huta ndodhi një ndryshim i habitshëm: nuk i punonte më mendja as te vrapimet me kuaj livadheve, as te leqet për lepuj e dhelpra në pyll e as te ndeshjet e zjarra me gjela e me desh ndaj

të ngrysur në sheshin me blirë të fshatit, kur ktheheshin bagëtitë nga kullosa.

Në kokën e tij, si në një shpellë të thellë, jehonin të shumëfishuara pyetjet e përgjigjet, tregimet, madje edhe shakatë e ngacmimet miqësore të burrave të Malësisë me njëri-tjetrin e që nuk janë kurrë boshe. Nuk janë kurrë sa për t'u gjendur në bisedë. Në tubime të tilla, në Malësi, ka një ligj të rreptë: nuk gjykohet njeriu as nga mosha, as nga pasuria. Barazia apo epërsia vendosen në saje të mençurisë dhe trimërisë. Lidhur me Omer Hutën, atë mbrëmje, u bë përjashtim. U mor parasysh mungesa e përvojës. Të gjithë u treguan të butë e të përmbajtur. Nuk e detyruan të merrte pjesë në replikat e tyre. Por ai e dinte tashmë se ky përjashtim nuk do të zgjaste shumë. I duhej të përshtatej pa vonesë. Omer Huta mendoi gjithë mirënjohje për zemrën prej dragoi, që kishte në kraharor në saje të babait. Me siguri që ajo zemër do e ndihmonte për t'u pjekur shpejt.

Vetëm një herë, nga fillimi, një plak iu drejtua:

- Omer Huta i Oso Hutës, dëgjoma një fjalë e mos e harro kurrë: ty ta ka zbardhë faqen baba. E ka ba botën me thanë: “Omeri asht djali i babës së mirë”. Ka ardh radha jote t’ia zbardhësh faqen babës. E bota të thonë: “Oso Huta asht baba i djalit të mirë”. - Nuk ishte nga pleqtë e fshatit. Ishte i ardhur nga larg. Omer Huta e dinte se nuk i lejohej t’i pyeste burrat për emrin. Secili prej tyre do e gjente vetë mënyrën për t’i thënë kush ishte, ashtu siç e gjeti edhe ky plak, i cili shtoi: - Mbaje mend këtë fjalë nga Kadri Hamza.

Omer Huta u gjend në mëdyshje. A kërkonte përgjigje një ndërhyrje e tillë? Buzëqeshi në mënyrë të papërcaktuar.

Aty pranë ishte Kurt Dreni, mbrojtësi i tij.

- Omerin e kam sonte më të mirin mik.

Ishte si një urdhër, që i zoti i shtëpisë kishte tagër ta jepte për të marrë në mbrojtje të ftuarin e tij të posaçëm.

Omer Huta e kuptoi më vonë thelbin e këshillës së plakut. Edhe fjalët e Kurt Drenit ia shpjegoi hollësisht nëna tek ktheheshin në shtëpi pas mesit të natës. Nderet i bëheshin Oso Hutës duke e vënë birin e tij të vetëm në krye të vendit pavarësisht moshës tepër të re. Por biri kishte për detyrë ta mbante lart këtë nder, gjë që nuk ishte e lehtë. Ai nuk mund të fshihej më pas moshës së re. Sepse fjala nuk ishte vetëm për një rast.

Për Omer Hutën kjo do të ishte një përgjegjësi e pandashme me ndokënd tjetër, e cila do ta ndiqte pas gjithë jetën. Dhe vërtet, emri i Oso Hutës hyri e doli dendur në bisedën e burrave. Lëvdoheshin trimëritë e mençuritë e tij, ndershmëria e tij, shpirti i tij i papajtueshëm me padrejtësinë e për të cilin paguhej një çmim aq i shtrenjtë.

Mbrëmjen e nesërme e të pasnesërme midis dasmorëve të shumtë në shtëpinë e Kurt Drenit, Omer Huta u ndje më i qetë e më i sigurt. Mpihej gjithnjë e më pak nga qëndrimi i gjatë këmbëkryq. Nuk kishte më frikë se do e zinte gjumi. Duart e gjenin më lehtësisht vendin e vet. Dhe bisedën e ndiqte më natyrshëm, pak a shumë si pjesëtar i saj. Arriti deri të merrte guximin për të kërkuar ujë kur i pihej.

E diela e dasmës i solli të papriturën tjetër të madhe. Omer Huta do t'i printe karvanit të krushqve, që shkonte të merrte nusen. Do të mbante flamurin. Për djalin kishin zgjedhur kalin më të bukur, një kalë të kuq e të lartë, që vetëm freri i fortë ia ulte azdisjen. Nëna përsëri u gëzua. Ajo

e thirri një çast veçan. Pa rënë në sy, i zgjati një revolver. Ishte një armë e bukur, me dorezë të larë në argjend.

- Mbaje! - tha me zë të ulët, por prerë. - Kushedi si vjen puna. Flamurtari duhet t'i dalë zot i pari flamurit.

- Ku e more? - Omer Huta ishte i hutuar.

- Ashtë e babës tand. E kam ruajtur për ty.

- Për mua?!

Nëna miratoi me kokë. Asaj i kishte rënë një hije prej zonje të madhe. Omer Huta deshi, megjithatë, të pyeste se pse duhej mbrojtur flamuri me armë. Kush e kërcënonte? Por nuk pyeti.

Omer Huta e takoi të atin gati dy vjet pas dasmës së të birit të Kurt Drenit, ngjarje kjo që përkon me një kapërcim marramendës në jetën e tij. Veç të tjerash, qysh prej asaj të diele ai nuk e hoqi më kurrë nga brezi revolen e të atit, edhe pse, fatmirësisht, rasti nuk e solli që ai ta përdorte ndonjëherë. Kjo “fatmirësisht” vjen nga goja e nënës së tij. Tek ia dorëzonte armën, siç e donte zakoni, ajo kishte uruar heshturazi me gjithë fuqinë e shpirtit që djali i saj i vetëm të mos gjendej kurrë i detyruar për t’i tërhequr këmbëzën. Ajo revole ishte e paracaktuar për t’u nxjerrë nga brezi vetëm kur e donte medoemos mbrojtja e jetës dhe e nderit.

Sidomos në moshën e rritjes, dy vjet janë një kohë e gjatë për cilindo dhe përmbajnë mundësi për të lënë gjurmë ndoshta të pashlyeshme në karakterin e burrit të ardhshëm. Kjo ishte edhe më shumë e vërtetë për Omer Hutën, i cili po rritej jo midis lodrash si djemtë e tjerë të fshatit, por nëpër kuvende të gjata burrash me mustaqe e flokë të bardha, i përqendruar në biseda që do të duhej të ishin shumë të mërzitshme dhe madje shpesh pa kuptim për trurin e njomë të një fëmije. Ishte një periudhë, gjatë së cilës Omer Huta do të zbulonte gjëra të papërfytyrueshme nga moshatarët e tij. Ai do të zbulonte, për shembull, se Oso Huta, me çfarë

kishte kryer, nuk ishte më thjesht babai i tij. Në një mënyrë të pashpjegueshme për djalin, ai i përkiste edhe fshatit, mbarë krahinës. Por Omer Huta ishte padyshim djali i tij i vetëm, gjaku i zemrës së tij, shpirti i shpirtit të tij, drita e syve të tij. Dashje pa dashje, marrëdhëniet e tij me të atin e munguar ndërlikoheshin. Ai mbante në brez revolen e Oso Hutës. Në sytë e të tjerëve, arma në brez ishte shenjë e dallueshme e barazisë së tij midis burrave. Për Omer Hutën vetë, ajo armë përbënte kryesisht provën plot kuptim të lidhjes së tij të privilegjuar me Oso Hutën. Ndërkohë që me veten e tij ai mendonte në fshehtësi vetëm për zemrën prej dragoi, që kishte trashëguar si bir i të atit dhe priste me një padurim në rritje ditën kur, në saje të kësaj zemre, ai do të kryente bëmat e tij të mëdha, për të cilat ende nuk kishte një përfytyrim të caktuar si do të ishin. Dinte vetëm se do të ishin të jashtëzakonshme, të mbinatyrshme e që për të do të këndoheshin këngë. Do thënë se Omer Huta përmbushte më së miri dhe në përditshmëri detyrën për të përfaqësuar me krenari dhe urtësi babain midis burrave, gjë që ia pasuronte posaçërisht përfytyrimet lidhur me të ardhmen e vet. Por krenarinë, madje edhe mirënjohjen ndaj të munguarit të lavdishëm të babait, i kishte krejt të sinqerta.

Përfytyrimet e tij kishin vetëm një të metë. Ato nuk e shtynin të përvijonte në mendje sadopak konkretisht se kush do të ishin armiqtë e tij, mundja e të cilëve do ta bënte të lavdishëm. Sipas tij do të ishte pa kuptim që ai të përsëriste historinë e babait duke vrarë xhandarë. Bëmat e tij, për të qenë aq të mëdha, sa t'i jepnin adhurimin e gjithë njerëzisë, duhej të shënoheshin në ndeshje me një armik të padëgjuar. Nisur nga shembulli i babait, ai ishte në gjendje vetëm që të

ardhmen e vet të ndritshme ta lidhte më në fund me burgun. Por pyetjen se në ç'moshë është burri i gatshëm për t'u pranuar në burg, ai nuk ia drejtoi më nënës. Jo vetëm pse e dinte tashmë se një pyetje e tillë i ngulej pakuptueshëm nënës si thikë në zemër. Omer Huta e lidhte moshën e burgut me një zhvillim të jashtëzakonshëm të trupit. Në këtë përfundim e kishin çuar pikërisht përfytyrimet e nxitura nga këngët për kreshnikët dhe nga çfarë kishte dëgjuar dhe dëgjonte ditë pas dite për babain. Si kreshnikët ashtu edhe babai i tij kishin zemër dragoi, e cila nuk mund të strehohej kurrë në një trup të zakonshëm njerëzor.

Omer Huta kishte kështu jetën e vet të brendshme, për të cilën fliste vetëm ai dhe vetëm me veten e tij. Askush nuk e miratonte, askush nuk e kundërshtonte. Vetja e tij, që ishte edhe dëgjuese, nuk kishte asnjë prirje për ta gjykuar. Ai kishte njëherësh edhe - le të themi - jetën e vet të jashtme, atë me nënën e tij dhe me burrat e fshatit apo dhe të krahinës, ku flitej shumë për babain e tij e që tërthorazi, në të vërtetë ishin kumte morale për atë vetë, djalin e vetëm të Oso Hutës. Më vonë, kur pamja e botës në sytë e Omer Hutës do të kishte ndryshuar rrënjësisht, ai do të kuptonte se këto biseda shprehnin një bindje të fshehtë të të gjithëve se Oso Huta nuk do të kthehej më kurrë me këmbët e veta nga syrgjynosja. Rrjedhimisht, të gjithë duhej të ndihmonin që i biri ta mishëronte sa më shpejt e sa më mirë. Omer Huta e kishte ndier pavetëdijshëm këtë bindje të të tjerëve dhe i përshtatej gjithnjë e më mirë pritjes së tyre, pa e vrarë mendjen për të parashikuar nëse kjo pritje përmbante gjë tjetër veç krenarisë, të cilën mësoi shpejt ta shfaqte me dinjitetin e nevojshëm, domethënë pa mburrje. Për t'u ndier

mirë, i mjaftonte pritja që kishte vetë e që lidhej me zemrën prej dragoi, e cila kërkonte kohën e saj të pavarur për t'u rritur.

Me një fjalë, gjithfarë përfytyrimesh dhe dëshirash të mrekullueshme i buisën në kokë gjatë asaj periudhe dyvjeçare. Vetëm për një gjë harroi ai deri në fund ta pyeste veten. Dhe kjo do të duhej të ishte një pyetje tejet e rëndësishme, madje më e rëndësishmja: A do ta takonte ndonjëherë ballas babanë, të shikoheshin sy më sy, t'i jepte dorën burrërisht, pastaj të mbështetej urtësisht si biri tek i ati në kraharorin e tij të fuqishëm dhe aty t'ia ndiente rrahjet e zemrës së dragoit. Një zemër që nuk e dinte ç'është frika, duhej të rrihte doemos ndryshe. Më vonë, kur një pyetje e tillë do e kishte humbur vlerën, ai do të çuditej me shpërqendrimin e vet. I kishte munguar madje edhe kureshtja për ta njohur dhuruesin e zemrës prej dragoi, që rritej në kraharorin e tij. Kishte jetuar si në një gjendje të pandërprerë ëndrre, një realitet tjetër, ku nuk kishte vend për burrin e vërtetë, që ishte babai i tij. Omer Huta nuk kishte pasur sy për të parë në këtë dalldisje shenjat e paralajmëruara për shembjen e rëndë që do t'i ndodhte.

Një drithërimë si një parandjenjë e përshkoi kur Nëna thirri që nga oborri:

- Omer! Omer!

Zëri i saj përcillte një gëzim të çuditshëm. Ishte mesditë. Ai gjendej pa ndonjë arsye në shtëpi, kur në të vërtetë duhej të gjendej me ndonjë punë diku jashtë.

Ajo nuk priti përgjigje.

- Dil shpejt! Kam një lajm të madh.

Parandjenja e Omer Hutës nuk lidhej me babanë. Gëzimi, që përcillte zëri i nënës dhe mandej paralajmërimi i saj me fjalë se po sillte një lajm të madh, nuk e qetësuan. Drithërima i kishte hapur përdhunshëm një të çarë midis brinjëve, nëpër të cilën po hynte sakaq me fishkëllimë një rrymë e ftohtë. Ai iu bind megjithatë urdhrit të nënës si gjithmonë dhe u drejtua nga dera. Kishte vetëm një shpresë: që nëna të mos e vinte re tronditjen e tij. Nuk do të donte dhe as nuk do dinte t'ia shpjegonte.

- Nuk më pyet se çfarë lajmi? - Nënë e bir ishin ballë për ballë.

Omer Huta mblodhi supet si i zënë në faj. Nëna e kuptoi shtangien e tij sipas dëshirës së saj. Ajo nuk nguli këmbë më tej.

- Nesër në mëngjes duhet të jemi herët në qytet.

- Mirë, - pranoi ai gati për t'i kthyer shpinën nënës. Nuk po mësohej me ftohtësinë, që vazhdonte ta përshkonte me fishkëllimë përmes brinjëve.

- Nuk po më pyet pse? Ti nuk ke qenë kurrë në qytet.

Djali bëri përpjekjen që i takonte për t'u gjallëruar disi.

- Pse?

- Do të takohemi me babën tand.

Nënësi i merrej fryma dhe fjalët i dilnin gjysma-gjysma.

Ra një heshtje e shkurtër.

- Nuk po gëzohesh? - Mbi fytyrën e saj u rrëzua një hije trishtimi.

- Po, - u përgjigj me nxitim Omer Huta. - Por u zura në befasi. - Kësaj here ai po thoshte të vërtetën.

Omer Huta sikur po e mblidhte pak veten sa për ta vënë re sa e gëzuar ishte nëna. Por edhe shumë e tronditur. Nga

sytë e qeshur, lotët i rridhnin valë-valë e i mblidheshin në mjekër. Ajo nuk e ngrinte dorën t'i fshinte. Omer Huta nuk e kishte parë kurrë nënën në një gjendje të tillë eksitimi. Ai nuk dinte si duhej të sillej.

Atij i erdhi sinqerisht keq pse nuk po gjente forcë të vetja për t'u bashkuar sadopak me gëzimin e nënës. Po merrte vetëm tronditjen e saj, pikërisht gjënë që nëna nuk ia përlligjte as vetes. Njëri dhe tjetri kishin secili arsyet e veta për t'u tronditur. Në fakt, Omer Huta nuk i dinte arsyet e veta. Atë e mbërtheu njëlloj ngërçi i befasishëm, që e ngriu të tërin në këmbë, ashtu siç u ndodh përballë nënës. Ndjeu buzën e poshtme t'i dridhej dhe fjalët t'i mblidheshin gjyç në grykë, gati ta mbytnin. Nuk nxori dot asnjë tingull për një copë herë. As nëna nuk po fliste më. Vetëm shikonte djalin. Me një palë sy të zmadhuar, ku vazhdonte të gulfonte njëherësh gazi i thellë dhe lotët e valë, si ato ditët e rralla të verës, që derdhnin në tokë riga të imëta shiu pa e fshehur diellin për të krijuar ylbere.

- Te baba?! Te cili babë? - u përmend Omer Huta dikur me një zë të mekur.

Ai e dëgjoi pyetjen e vet me një shpërfillje si të shqiptuar nga një i huaj. Koka e tij nuk kishte filluar ende të mendonte. Ai do të çuditej, madje, më vonë si kishte mbetur kjo pyetje e gdhendur aq qartë në kujtesën e tij.

Nëna fshiu lotët me njëfarë inati. Sipas saj, ajo vetë, me ligështimin e derdhur përmes lotëve, ishte fajtores për hutimin e djalit.

- Shkojmë brenda! - tha e tendosur. - Duhet të bëhemi gati pa vonesë.

- Çfarë të bëjmë gati?! Pse të bëhemi gati?

- Do të nisemi qysh sonte. Kemi rrugë të gjatë deri në qytet.

- Unë nuk vij, - u hodh Omer Huta. Ai kishte përshtypjen se po fillonte ta mblidhte veten disi. Por nuk shihte te vetja ndonjë shenjë se po qetësohej. Një frikë e turbullt, e panjohur po zinte me shpejtësi vendin e hutimit. Ai nuk donte që nëna ta vinte re frikën e tij.

- Si flet kështu? Nuk ke dëshirë të njohësh më në fund babën tënd?

- E njoh tim atë, si jo? E njoh shumë mirë. - Omer Huta kishte folur me bindje. Ai besonte sinqerisht se e njihte shumë mirë babain e vet.

Nëna nuk kundërshtoi.

- Aq më mirë atëherë. Dhe nuk ke dëshirë ta takosh?

- Kam dëshirë ta takoj. Kam shumë dëshirë.

- Si do ta takosh? Ai nuk vjen dot te ne. Duhet të shkojmë ne tek ai.

- Nuk e di.

- Babain e ka marrë shumë malli për ty. E ka djegur në shpirt. - Nëna ishte përsëri në buzë të përlojtjes. Ajo kafshoi buzën deri në dhimbje.

- Ku e di ti?

- E di unë. E di shumë mirë, më beso! Ai të pret me padurim.

- E ke parë? Ta ka thënë vetë?

- Si jo?! E kam parë çdo natë.

Zëri i nënës ishte i ndryshuar. Biri e kuptoi si e kishte parë nëna për natë të shoqin, domethënë babain e tij dhe nuk bëri më pyetje. Vëmendja e Omer Hutës ishte kthyer befas te fillimi i bisedës, kur ai kishte pyetur se cilin babë

do të takonte. Me siguri që ndryshimi në zërin e nënës lidhej pikërisht më këtë pyetje krejt pa mend. Nëna, e lënduar, do të kishte të drejtë ta qortonte. Edhe ta përçmonte. Omer Hutës i erdhi turp nga vetja. Kishte pyetur se cilin baba do të takonin. Sa baballarë paska ai, që t'i hallakatet ashtu mendja ndërmjet tyre?

- Edhe unë e kam parë çdo natë. - Pastaj shtoi: - E kam parë edhe çdo ditë, njësoj, me sy mbyllur kam qenë a me sy çelë.

- Po, - iu përgjigj nëna. - E kemi parë të dy. Tani edhe do ta prekim, do ta përqafojmë.

Nëna kishte përmendur diçka, që ai nuk e kishte menduar kurrë. Pati një shtysë të vrullshme për ta kundërshtuar. Jo, do t'i thoshte, një burrë me zemër dragoi, siç ishte Oso Huta, nuk prekej. Trupi i tij me siguri që ishte veshur me diçka si luspa mbrojtëse, e që, sigurisht ishin pjesë e fuqisë së tij të mbinatyrshe. Omer Huta pyeti veten nëse do të kishte frikë apo ndot kur faqja e tij do të puqej me luspat e ftohta e rrëshqitëse të faqes së Oso Hutës. Por me zë ai nuk tha asgjë. Vetëm ndoqi nënën drejt derës së shtëpisë, me një shpresë të kotë se gjatë pasdites, që po fillonte, do të ndodhte diçka për ta penguar udhëtimin e tyre drejt qytetit, ku ishte burgu.

Nëna i tha me një zë të kthjellët - ajo e kishte mbledhur mirë veten - se do të shkonin në dhomën e burrave. Ishin në ndërmjetësen e katit të epërm dhe Omer Huta po drejtohej si zakonisht nga dhoma e zjarrit, ku zhvillohej gjithë jeta e tyre brenda shtëpisë, përveç gjumit. Ai as që e kishte pyetur ende veten se çfarë përgatitjesh nevojiteshin për udhëtimin në qytet, të cilin tashmë e dinte se do të ishte i jashtëzakonshëm. Se do të shihej më në fund sy ndër sy me babain, sigurisht. Por edhe për të panjohurën e madhe, që lidhej me vetë qytetin. U gëzua që nëna e kishte fituar sigurinë në vete. E tronditur, ajo nuk do të mund ta udhëhiqte mirë gjatë udhëtimit të jashtëzakonshëm. Omer Huta nuk kuptoi, megjithatë, përse do të hynin në dhomën e burrave, ku ata të dy, nënë e bir, nuk vinin këmbën thuajse kurrë, edhe pse ajo ishte kthina më e madhe e më e bukur e shtëpisë, me tavanin e punuar me dru panje të gdhendur, me oxhakun me gur po ashtu të gdhendur, e shtruar me qilima të trashë dhe me jastëkë të qëndisur, mbështetur pas murit. Sipas Omer Hutës, ajo dhomë ishte aty, sepse edhe shtëpia e Oso Hutës duhej ta kishte doemos dhomën e vet të burrave siç e kishin të gjitha shtëpitë bujare. Por Hutëve ajo dhomë nuk u kishte shërbyer për asgjë të paktën qysh

kur biri kishte filluar të mbante mend. Nëna e tij ishte grua pa burrë në shtëpi. Nuk kishte aty, pra, zot shtëpie për të mbledhur të ngjashmit e vet në darka të gjata.

Omer Huta shqeu sytë kur mësoi se nëna e kishte sjellë në dhomën e burrave për ta veshur. Por nuk bëri zë.

- Pse çuditesh?

Omer Huta mblodhi supet. Ai nuk kishte ditur të përgjigjej nëse po çuditej pse duhej të vishej kur ishte tashmë i veshur, apo pse nëna, si asnjëherë tjetër, e kishte sjellë sot birin pikërisht në dhomën e burrave për ta veshur. Me sa duket, arsyeja e çuditjes së tij nuk kishte ndonjë rëndësi të vërtetë për nënën, e cila doli me një frymë nga dhoma e burrave, për t'u kthyer sakaq me krahun plot me tesha.

- Ende nuk je zhveshur? - i tha ajo qysh në derë. Dhe e mbështolli me një vështrim, ku përzihej hareja me qortimin.

Omer Huta mblodhi përsëri supet. Ai kishte mbetur si i harruar në mes të dhomës. I vetmi mendim, që i kishte kaluar ndërkohë nëpër kokë, ishte një diçka si keqardhje për oxhakun, të cilit i kishte rënë hija e braktisjes.

- Hiqi, pra! - Ajo i bëri shenjë nga këmisha. - Hiqi të gjitha!

- Edhe mbathjet?

- Po, po, edhe mbathjet. Të gjitha.

Omer Huta pati një ngurrim. Kishte kohë pa u shfaqur krejt lakuriq para nënës. Zaten, të gjithë i thoshin tashmë se ishte bërë burrë. Nëna e para. Ai ndiente para saj një turp prej burri. Por nëna ia preu shkurt.

- Lëri dënglat! - i tha. Ajo hodhi pa kujdes mbi qilim teshat që kishte në duar dhe filloi t'i zbrëthente këmishën. Omer Huta u ndje pak i lehtësuar pse ajo nuk po shkëmbente

asnjë shikim me të. Ai ishte dorëzuar si i vogël në duart e saj, që lëviznin gjithë shkathtësi. Madje me njëfarë padurimi. Omer Huta ndjeu prekjet e gishtërinjve të nënës mbi lëkurën e supeve dhe të gjoksit si përkëdhelje. - Lëri dënglat, se nuk të shkojnë! - përsëriti nëna.

I biri e kuptoi. Ajo donte që medoemos të flisnin. Qoftë edhe sa për t'i dëgjuar zërin njëri-tjetrit. Heshtja po bëhej shpejt e bezdisshme për të dy. Heshtja përmbante të këqija edhe më të mëdha se bezdisja.

- Pse nuk më shkojnë dënglat? - iu kthye Omer Huta, për të mos i dhënë kohë vetes të pyeste se çfarë më të keqe se bezdisjen mund të pillte heshtja në ato rrethana.

- Je burrë tani. Burrave nuk u shkojnë dënglat. - Nëna ngriti më në fund vështrimin. Sytë e saj kishin një ankth, që nuk e mbyste dot megjithatë gëzimin.

Nëna u përkul të merrte këmishën në grumbullin e teshave të pastra. Omer Huta ngriti instinktivisht krahët lart dhe u vu në pritje, siç bënte dikur, në vegjëlinë e parë, kur e vishte nëna. Atëherë këmisha ishte e mbyllur në kraharor dhe rrëshqitej nga koka.

- Ç'bën? - i tha nëna me të qeshur. - Do të fluturosh?

Omer Huta as që e kishte vënë re se këmisha kësaj here ishte e re: prej pambuku, e hapur përpara dhe me ca sumbulla të zeza për t'u mbërthyer deri lart te qaforja, e cila shtrëngohej pa zor, për t'u mbërthyer po me një sumbull të tillë në gropëzën e fytit. Këmisha rrëshqiti butësisht përmbi supet e tij e deri poshtë në ijë, duke i përcjellë gjithandej nëpër pjesët e epërme të trupit një ndjesi të këndshme freskie. Omer Huta palosi qafën përpara, për të parë se si i rrinte. Ai vishte për herë të parë një këmishë si kjo.

- Duro! - i tha nëna. - Në fund, para se të dalim nga shtëpia, do të sjell pasqyrën, të shohësh veten sa i bukur je. - Ajo nuk qeshi.

- Mirë, - iu përgjigj biri pa ndonjë shenjë llastimi. Ai foli sa për të thënë diçka. Ai vazhdonte të ishte pak i ngurtësuar, pa e ditur përse, gjë që e pengonte të përfshihej në harenë e nënës. Nuk ishte e drejtë. Ai urdhëroi veten të bënte një përpjekje.

- Po shihja në jam gati për fluturim, - i tha.

Nëna po mbaronte së mbylluri sumbullat e këmishës.

- Prit edhe pak, prit! - i tha ajo pa larguar sytë nga puna e vet. - Si dashke të fluturosh me prapanicën jashtë? - Nëna u përkul të merrte mbathjet mbi qilim.

- Pse, çfarë të keqe ka?

- Vijnë zogjtë e të hanë hallatin e burrit.

Omer Huta u skuq. Qysh kur i kishte dorëzuar revolen e të atit, nëna nuk i kishte folur më me një gjuhë të tillë. Pse ky kthim prapa sot? Kishte, megjithatë, diçka ngjethëse në përfytyrimin e zogjve tek i çukisnin atë, që nëna e quante “hallati i burrit”. Dhe ai, në fluturim, duke tundur vrullshëm krahët, në mes të qiellit të hapur, nuk kishte ku të mbështetej pak sa të lironte duart për t’u mbrojtur. Nëna ia ndërpreu përfytyrimin.

- Ngrije këmbën! - tha ajo dhe e trokiti me majat e gishtërinjve në gjurin e djathtë. - Mbathjet nuk vishen nga koka, apo jo?

- Pse jo? - ia ktheu biri dhe qeshi. Ngriti këmbën e djathtë, pastaj të majtën dhe uli duart poshtë, i gatshëm të mbrohej në rast se nëna do ta guduliste midis shalëve, siç e kishte pasur dikur zakon. Por nëna nuk e gudulisi. Ajo u

hoq madje sikur nuk e vuri re fare sendin e vogël në fund të barkut të tij. Mbathjet ishin po ashtu të buta, prej pambuku të bardhë dhe i përcollën nëpër këmbë atë freskinë e këndshme, njësoj si këmisha.

- Ushkurin shtrëngoje vetë sa të duhet! - tha nëna. Dhe shtoi: - Por, shtrëngoje mirë! Po të ranë brekët rrugës, bëhesh gazi i botës.

Omer Huta qeshi përsëri. E qeshura po i bënte mirë. Ai e mori, megjithatë, seriozisht paralajmërimin e nënës. Shtrëngimi i ushkurit nuk ishte punë krejt e lehtë. Ai duhej të gjente masën, që mbathjet të mos i vareshin dhe as të mos e vrisnin te kockat e legenit. Zanat më vete ishte edhe lidhja e ushkurit. Nyja duhet të mbante deri në fund të udhëtimit, që Omer Huta nuk e dinte sa do të zgjaste. Me siguri shumë orë. Por edhe të zgjidhej lehtë kur do t'ia donte nevoja të hiqej mënjanë rrugës për të derdhur ujë. Nëna ndërkohë po përgatiste tirqit. Ato ishin prej shajaku, të ngjyer në të kaftë dhe të zbukuruar me gajtanë të zinj, që nuk dalloheshin shumë. Shajakun e kishte endur vetë nëna dhe e kishte ngjyer vjeshtën e kaluar, duke e zier me lëvozhga arrash të papjekura mirë. I valuar dhe i rrahur pastaj gjatë ashtu siç ishte i lagur, shajaku ishte zbutur mirë dhe rrinte i derdhur pas trupit. I lagur, shajaku bëhej plumb i rëndë dhe biri mbante mend qartë sa ishte lodhur tek ndihmonte nënën për ta nderur. Ai nuk i kishte vënë ndonjë rëndësi kur nëna i kishte thënë se këtë shajak e kishte punuar me kujdes të veçantë dhe i kishte shkelur syrin. Nëna ishte e njohur në gjithë krahinën për punëdoret e saj dhe punonte gjithçka me kujdes e dashuri të madhe.

Omer Huta nuk do të kishte mundur ta mbështillte brezin, edhe sikur nëna t'ia kishte kërkuar. Nëna i tha se brezi i tij ishte i gjatë vetëm katër metra. Ajo i shpjegoi se kur të zgjatej edhe ca (nuk i tha “kur të bëhesh burrë”, duke nënkuptuar se burrë ishte ai tashmë), dhe të mbushej mirë në mes, brezi do të ishte më i gjatë. Ndoshta pesë, ndoshta gjashtë metra. Brezi ishte një lloj shalli prej shajaku të hollë, i gjerë një dorë burri dhe me lara bardh e zi. Në të dy skajet po ashtu kishte tufa bardh e zi. Omer Huta, me brezin e shtrënguar pas mesit për herë të parë, e ndjeu trupin e vet ndryshe. Kishte një shtypje në fundin e shtyllës kurrizore, gjë që niste një rrymë drejt shpatullave, për t'i drejtuar ato e për t'i tërhequr prapa. Edhe qafa ndryshonte qëndrim. Ajo tendosej dhe e ngrinte kokën lart me një hije krenarie. Ai nuk mendoi megjithatë për krenarinë, por bëri disa lëvizje të pavullnetshme, si për t'u siguruar se do të ishte në gjendje t'i urdhëronte gjymtyrët e veta, që nëna i vuri re.

- Bukur, ë? - iu drejtua ajo.

- Më duket vetja si hu, - iu përgjigj biri. - E kam mesin e ngrirë, nuk arrij të përkulem.

- Do të mësohesh, - i tha ajo. - Mos u bëj merak!

Omer Huta nuk nguli këmbë. Nëna kishte në dorë xhamadanin.

- Jelek mos vish, - tha nëna. - Nuk është ftohtë.

- Mirë, - u pajtua biri.

- Është shumë i bukur, apo jo? - tha nëna duke shpalosur xhamadanin para vështrimit të tij.

- Shumë i bukur.

- E kam zgjedhur me shajak të kuq, - vazhdoi ajo. - Siç u shkon djemve të moshave të reja.

- Shumë i bukur, - përsëriti biri, ndërsa nëpër mend i kaloi pyetja e vjetër se kur vinte mosha e tij për të marrë vendin që i takonte në burg. Ai nuk e kuptoi përse duhej t'i shpifej një pyetje e tillë në atë rast.

Nëna e vuri re hijen e kuqe që lëvizi nëpër sytë e birit.

- Duhet të nxitojmë, - tha ajo. Dhe i zgjati xhamadanin birit. - Vishe vetë! - shtoi. - Unë po shkoj të bëj gati gjërat e mia.

Omer Huta mori xhamadanin pa nxjerrë zë. Para se ta vishte, e rrotulloi njëherë nëpër duar. Xhamadani i kuq ishte qëndisur me gajtanë të zinj dhe me fije ari. Në pjesën e përparme, në të dy anët e kraharorit, ishte i mbushur me ca sumbulla të mëdha si kërpudha bojë portokalli, të punuara shumë imët me gjilpërë. Omer Huta futi krahët në mëngët e gjera. Atij iu kujtua premtimi i nënës për t'i sjellë pasqyrën. Nuk kishte më kureshtje të shilte veten si dukej.

Nëna, si ta kishte ndier që biri nuk kishte më kureshtje për pamjen e vet, u kthye pa pasqyrën.

- Mos harro qeleshen! - tha. Dhe shtoi: - Me qeleshe do të dukesh më i madh seç je. Më mirë kështu. Për ata që s'të njohin, e kam fjalën. - Nëna vuri buzën në gaz me një parandjenjë të papritur fajësie. Mos kishte folur tepër dhe e kishte lënduar birin, që e dinte veten burrë tashmë?

Omer Huta e kishte kuptuar drejt nënën. Në malësi djemtë vinin qeleshe zakonisht kur mbushnin pesëmbëdhjetë a gjashtëmbëdhjetë vjet. Ai ishte gati për nisje, por nëna nuk po i jepte shenjë të dilnin. Ajo e hoqi edhe merakun e fundit.

- Orën po e blejmë në qytet, po gjetëm një të mirë. Takëme të tjera nuk ke.

- Çfarë takëmësh?

- Takëmet që mbajnë burrat kur nisen për rrugë.

Biri i dha nënës të kuptonte me një rrudhje të qafës se shpjegimi i saj nuk ishte i mjaftueshëm.

- Burrat mbajnë zakonisht me vete kutinë e duhanit, orën dhe armën. Këto janë takëmet e tij të udhëtimit. Ti nuk pi duhan e kjo kuti s'të duhet. Orë nuk ke. Revole ke, por do ta lemë në shtëpi kësaj here.

- Pse ta lemë në shtëpi? Është revolja ime, - u hodh Omer Huta.

Nëna nuk iu përgjigj menjëherë. Ajo duhej të gjente një përgjigje pajtuese me birin. Pa i përmendur se biri, sipas ligjit, ishte ende i vogël për të mbajtur armë. Ai nuk e dinte se revolja e tij kishte qenë gjithmonë pa fishekë në rastet e dy viteve të fundit, kur e kishte pasur me vete nëpër mbledhjet e ndryshme të burrave. Pa i përmendur po ashtu edhe se revolja në vetvete ishte pa leje. Nëna kishte hequr mundim të madh për ta fshehur kur shtëpinë e tyre e bastisën xhandarët pas arrestimit të Oso Hutës.

- Në qytet po shkojmë për tjetër gjë, - tha me një zë të vendosur. - Nuk po shkojmë për luftë.

Omer Huta e përktheu sipas mënyrës së tij. Nëna po i kujtonte se zemra e dragoit në kraharonin e tij nuk ishte rritur ende sa për të bërë mrekullira. Ai i dha të drejtë nënës.

Pasi u vunë për rrugë, Omer Huta u kujtua përsëri se në qytet po shkonte për herë të parë. Rrjedhimisht, ishte vërtet udhëtimi më i jashtëzakonshëm, që ai kishte bërë deri atëherë. Por, Omer Huta kishte njohjen e vet lidhur me qytetin e që buronte nga përrallat, nga këngët e kreshnikëve dhe nga historia e babait. Omer Huta nuk e pati të vështirë t'i përmbledhonte gjithë njoftimet, që zotëronte mbi qytetin.

Ishte pallati i madh, ku jetonte mbreti dhe burgu i zi, ku mbreti mbyllte armiqtë e tij. Omer Huta gërmoi një copë herë në kokën e vet për t'u siguruar se nuk dinte asgjë më tepër për qytetin. Çudi, edhe përrallëtarët stërgjyshorë, edhe heronjtë ishin tërhequr njësoj vetëm nga luksi dhe zemërimi mbretëror.

Në qasje me vetë mbretin, kishte një dallim thelbësor midis heronjve dhe përrallëtarëve. Qofshin ata kreshnikë apo njerëz me zemër dragoi si babai i tij, shihnin te mbreti mëshirimin e padrejtësisë dhe ishin në luftë të hapur me të. Njëpër përralla ndodhte zakonisht krejt e kundërta. Mbreti kishte bekimin e Perëndisë dhe fuqinë për të mbrojtur popullin e varfër nga padrejtësitë dhe mjerimi. Pa dëshirën e tij, Omer Huta e çoi më tej arsyetimin e vet. Si kreshnikët ashtu edhe babai i tij ishin bij të maleve. Domethënë, kishte një armiqësi të papajtueshme midis mbretit dhe bijve të maleve, një armiqësi që vinte nga shumë larg. E që, me sa dukej, do të vazhdonte. Omer Huta e zuri veten në faj duke menduar me pëlqim për mbretin e përrallave, nga zemra e të cilit buronte lumë dashuria për popullin e tij. Mbreti është vetëm një, ashtu si Perëndia, tha ai plot vendosmëri me vete. Dhe është, po ai mbret që dikur mbyllte në burgun e zi kreshnikët, tani ka mbyllur atje babain tim. Nesër do të më mbyllë mua, me patjetër, shtoi Omer Huta, me qetësinë e njeriut që kërkon me vendosmëri fatin e vet.

Nëna ecte përpara, pa folur, me një hap të shpejtuar si të ishte vetëm. Ajo mbante në duar dy trasta mjaft të mëdha me ndërresa dhe ushqime për babanë. Ajo dukej sikur nuk e ndiente peshën e tyre. Djali e ndiqte po ashtu pa folur, duke rregulluar si mundej frymëmarrjen nëpër rrugën e ngushtë këmbësore, ku shpesh edhe kuajt kalonin me vështirësi nëse ishin të ngarkuar. Dëllinjat anës rrugës ishin të rrjepura nga fërkimi.

Ai nuk donte të mendonte më për mbretin. Heshtja e nënës dhe e krejt peizazhit përreth nuk ishte fare e përshtatshme për t'ia nxitur Omer Hutës dëshirën të përfytyronte si do të ishte qyteti ku po shkonte. Nënëën nuk mund ta pyeste. Asaj nuk i pëlqente të fliste kur udhëtonte. Mbështjellë me gjithë këtë heshtje, ajo ngjante sikur e kishte harruar burrin e vogël pas vetes. Omer Huta ishte i lirë të thurte vetmevete pamjet që e prisnin në vendin, ku do e gjente lindja e diellit.

Për shumë arsye, i pari iu faneps pallati mbretëror.

Pallati kishte mure të larta e të bardha. Aq të larta sa njeriut i rrëzohej qeleshja për së prapthi po të ngrinte vështtrimin drejt çatisë. Ashtu të bardha, muret ngjajnë si të ndërtuara me borë të ngrirë. Omer Hutës iu duk se krahasimi me borën përcillte një përshtypje të tepruar ftohtësie. Brenda

mureve të pallatit mbretëror sigurisht që jetonin njerëz. Dhe jo ujqër. As arinj. Madje as kaproj. Ai nuk e pranonte dot mendimin se banorët e pallatit mbretëror ishin më të qëndrueshëm ndaj të ftohtit se banorët e fshatit të tij, ku gjithashtu bënte dimër shumë i ashpër. Përfshirë këtu edhe vetë mbreti, i cili, sidoqoftë, kishte diçka të mbinatyrshme, që e dallonte nga tokësorët e tjerë. Por pa ngjashmëri me kreshnikët, në sojin e të cilëve bënte pjesë edhe babai i tij. Megjithatë, pallati ishte i mbretit dhe, si banesa e një krijese të mbinatyrshme, doemos që ishte i ndërtuar me një lëndë të jashtëzakonshme, të cilën Omer Huta nuk e merrte dot me mend çfarë ishte. Rrezatimi i bardhë linte përshtypjen se ishte i lyer, në vend të bojës, me qumësht të rrahur. Nga dritaret e mëdha, nëpër kopshtet që e rrethojnë pallatin sa të ha syri e që janë të mbushura me gjithfarëlloj lulësh e pemësh, përhapet një qetësi dhe prehje parajse. Vizitorët e rastësishëm, ashtu si banorët e përherëshëm të kësaj parajse, ndiheshin së brendshmi të detyruar të flisnin me zë të ulët. Omer Huta do të kishte dashur të vendoste zogj, shumë zogj nëpër kopshtet magjike të pallatit mbretëror, por nuk guxoi. Ndoshta mbreti nuk e duronte këngën e zogjve.

Gjithandej pallati ka porta të gjera, në anë të të cilave qëndrojnë rojat me uniformat e pispillosura, me trupin drejt, pa i kthyer sytë nga vargu i pakëputur i njerëzve që hyn e del lirisht si në shtëpinë e vet. Këta njerëz kanë ardhur deri nga skajet më të largëta të mbretërisë të qajnë hallet me mbretin e tyre. Ai i pret nga mëngjesi në mbrëmje ulur në fronin e tij të lartë, në një nga sallat e mëdha e plot dritë. Mbreti bën kujdesin më të madh për të fshehur edhe shenjën më të vogël të lodhjes apo të mërzisë. I dëgjon një e nga